

Expeditioner i det förflutna

Under 1920- och 1930-talen rådde det i Norden en allmän uppfattning om att allmogekulturen, dvs. seder och bruk i det gamla bondesamhället, höll på att försvinna. Folklivsforskare tog det som sin uppgift att dokumentera allt från byggnadsteknik till musik, vilket ledde till att landsbygden småningom fylldes av studenter och forskare. De reste runt, skrev ner vad de såg, fotograferade och ställde frågor till lokalbefolkningen. På grund av arkivverksamheten vet man i dag vad som dokumenterades under resorna.

Etnologen Karin Gustavsson bidrar till forskningsområdet med doktorsavhandlingen *Expeditioner i det förflutna*.¹ Med fokus på Sverige, och i någon mån Norden, redogör hon för hur dokumentationen av allmogesamhället gick till och hur insamlarna arbetade i fält. Boken riktar sig främst till studerande och forskare inom kulturvetenskaperna, framför allt etnologi och museologi, samt till alla med anknytningar till musei- och arkivverksamhet.

Gustavssons syfte med avhandlingen är att med exempel ur bebyggelsedokumentationernas fältarbetspraktik under tidigt 1900-tal undersöka hur vetenskaplig kunskap produceras. Hon använder sig i huvudsak av två olika teorier. För det första har hon valt naturvetaren Ludwik Flecks teori om det stabila tankekollektivet, dvs. då någon form av organiserad grupp möts flera gånger för att utbyta tankar. För det andra tar hon upp Bruno Latours teorier om förhållandet mellan människa och ting, dvs. betydelsen av olika redskap i konstruktionen av vetenskapliga fakta. Gemensamt för Flecks och Latours teorier är att de koncentrerar sig på hur vetenskaplig kunskap uppstår, vilket även är Gustavssons primära intresse. I stort sett analyserar hon den process som äger rum

mellan att forskarna tar sig ut i fält och att det dokumenterade materialet arkiverats.

Metodmässigt har Gustavsson använt sig av när läsning. Genom att gå igenom det rika arkivmaterialet, bestående av såväl texter som bilder, om och om igen, har hon lyckats få en inblick i hur fältarbetspraktikerna såg ut under insamlingen. Vidare har hon ingående studerat den apparatur och teknik som fältarbetarna hade till handa vid den tiden, såsom kamera och fonograf.

Bebyggelsedokumentationens vetenskapliga och samhällseliga kontext under 1920- och 1930-talen i Sverige var starkt influerad av naturvetenskaperna och nationalismen. Det här påverkade insamlings- och fältarbetspraktikerna, samt de underliggande tankestilarna, vilket i sin tur påverkade vad som dokumenterades och hur. Processen som ledde till att det som samlades in i fält blev till vetenskaplig kunskap påverkades alltså av en mängd olika faktorer. Forskarnas resor och förflyttningar hade betydelse för vetenskapen, rådande teorier influerade det vetenskapliga tänkandet, och det samhällseliga och politiska klimatet påverkade dokumentationen. Förutom nationalismen handlade det mycket om det växande intresset för regionalitet, lokalt kulturarv och tradition.

Trots att Gustavsson skriver att hon är inte är intresserad av exakt vem som dokumenterade byggnader i allmogesamhället, lyfter hon ändå fram en rad namn som är väldigt framträdande i avhandlingen. Först och främst tar hon upp Sigurd Erixon, som ledde den på landsbygden inriktade undersöknings- och forskningsverksamhet Nordiska museet genomförde åren 1916–1934. Andra namn som frekvent dyker upp är bl.a. Åke Campbell, Gösta Berg och Sigfrid Svensson. Erixon är dock den som,

¹ Gustavsson, Karin 2014: *Expeditioner i det förflutna*. Etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början. Nordiska museets handlingar 140, Nordiska museets förlag, Stockholm. 239 s.

nästan oundvikligen med ämnet i beaktande, får en rätt stor roll i avhandlingen.

Fältarbetets och dokumentationens mikronivå och betydelsen av ting och teknik i fältarbetets mikroprocesser ägnar Gustavsson stor uppmärksamhet. Hon tar upp teman som väljande blick, resande och teknik. Med väljande blick avser hon forskarens väljande blick, och hur det rådande samhällsliga och vetenskapliga klimatet påverkade vad som dokumenterades och hur. Upptecknarna påverkades även av varandra i sitt arbete. I Sverige under den här tiden var det utslutande män som skötte om insamlandet, vilket ytterligare satte en viss prägel på arbetet. Här kommer Flecks teori om det stabila tankekollektivet in, dvs. att forskarnas ständiga tankeutbyte sinsemellan i mindre grupper påverkade deras sätt att tänka och arbeta. Ett exempel på detta är att kvinnor sällan användes som informanter.

Vidare lyfter Gustavsson fram fältarbetarnas resande och dess betydelse för insamlandet. Det handlar om resor med bl.a. tåg, cykel och till fots, samt hur tillgången till bil inverkar på arbetet då färdmedlet kom med i bilden vid medlet av 1920-talet. Järnvägen var revolutionerande på så vis att landsbygden blev mer tillgänglig för forskare, och bilen gjorde det hela ännu smidigare. Därutöver gav bilen forskarna en högre social status. Det var en sak att parkera cykeln vid grinden och gå fram till dörren på en främmande gård, och en annan att parkera bilen vid trappan och stiga in.

Utrustningen var också en viktig del i dokumentationen, och där lyfter Gustavsson speciellt fram kameran, pennan och pappret. Hon nämner även fonografen, men eftersom fokus ligger på bebyggelsedokumentation har inte ljudinspelning varit av större intresse. Det hörde inte till att spela in då någon berättade om bebyggelse, utan man skrev ner, ritade och skissade, samt fotograferade själva byggnadsverket och -tekniken. Även i det här sammanhanget har Gustavsson koncentrerat sig på hur fotografiobjekt valdes ut och hur de prioriterades, samt hur någonting fotograferades. Pennan och pappret var dock forskarnas viktigaste dokumentationsverktyg. De var alltid med i fickan, och de drogs fram titt som tätt för att anteckna, citera och rita.

Gemensamt för såväl färdmedel som teknik och apparatur var att forskarna var väldigt beroende av att allting fungerade som det skulle. Om cykeln eller bilen gick sönder på vägen var det betydligt lättare att laga cykeln än att hitta en bilmekaniker ute på landsbygden. Bådadera ledde dock till att arbetet drog ut på tiden. Det samma gällde problem med kameran och fonografen. Om de av en eller annan anledning inte kunde användas led insamlingsarbetet och tog mer tid än beräknat.

Arkivet tar Gustavsson upp som den viktigaste knutpunkten i processen att producera vetenskaplig kunskap utgående från fältmaterial. Då det digra materialet samlats in skickades det till ett arkiv, där det ordnades upp och förtecknades. Hon visar hur anteckningar, fotografier och teckningar katalogiserades i arkivet för att sedan användas för att producera vetenskaplig kunskap i form av böcker, artiklar och dylikt. Syftet med dokumentationen av allmogesamhället var att den på ett eller annat sätt skulle leva vidare och att kunskapen skulle förmedlas till eftervärlden. Därmed har Gustavsson gett svar på frågorna om hur allmogesamhället dokumenterades och hur detta fältmaterial via arkiven producerats till vetenskaplig kunskap.

Avhandlingen innehåller en del skriftliga och språkliga tillkortakommanden, men deras andel är minimal och stör inte läsningen, som på det stora hela flyter väl. Layouten bidrar till den behagliga läsoplevelsen. Boken innehåller flera exemplifierande bilder med utförliga bildtexter, och att texten är indelad i två spalter per sida underlättar läsningen ytterligare.

Gustavsson skriver själv att hon med avhandlingen vill ge sitt bidrag till forskningen på området genom att koncentrera sig på hur dokumentationen utfördes och hur vetenskaplig kunskap produceras utgående från detta, inte vad som dokumenterades och varför. Jag håller med, och anser att hennes arbete kan vara till stor hjälp för förståelsen av det insamlade materialet i framtida forskning på området.